

A PÉNZHELYETTESÍTŐ ESZKÖZÖK BEVEZETÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI

ETHE POSSIBILITIES REGARDING THE INTRODUCTION OF VELOCITIES OF MONEY

Ferencz Árpád^{1*}

¹Kertészeti Tanszék, Kertészeti és Vidékfejlesztési Kar, Magyarország

Kulcsszavak:

pénzhelyettesítők
kérdőívvezés
fizetési szokások
pénzteremtés
vásárlási szokások

Keywords:

manifestations of money
using questionnaire
payment behavior
creating money
buying patterns

Cikktörténet:

Beérkezett 2016. szeptember 30
Átdolgozva 2016. október 12.
Elfogadva 2016. október 20.

Összefoglalás

Munkámban a pénz- és a pénzhelyettesítő eszközök jellemzőit és annak megjelenési formáit mutatom be Kecskemét város életében. Kitérek a pénzteremtés lehetőségeire és annak alapvető módjaira. Bemutatom a pénzteremtés alapeseteit és sajátos megvalósulásait. A pénzhelyettesítőknek egyre nagyobb szerepük van az emberek mindennapjaikban. Munkámban ezért vizsgálom a vásárlási szokásokat, a pénzhelyettesítők használatának módjait és az azok megítélését a köztudatban. A felmérések rámutattak arra, hogy a lakosok fontosnak tartják a helyi értékeket, valamint a helyi termékeket. Ezt a vásárlási szokások jól szemléltetik, hiszen a többségük igyekszik olyan terméket választani, amivel a helyi vállalkozásokat erősítik.

Abstract

In my work, I present the characteristics and manifestations of money and cash equivalents in the life of Kecskemet city. I discuss the possibilities and fundamental ways of creating money. I present the main cases and specific ways of money creation. Money surrogates have an increasing role in the everyday lives of people. In my work, I examined the shopping habits, forms of use for money substitutes and their perception by the public. The surveys have shown that residents consider local values and local products important. Buying patterns have demonstrated this perfectly as the majority is trying to choose products that strengthen local businesses.

1. Bevezetés

Pénz lehet bármely anyagú és külsejű, kézzelfogható fizetőeszköz, társadalmi, kulturális és gazdasági életben betöltött szerepétől függetlenül. A készpénzen kívül fizetőeszköz minden, a jelenlegi formáját megelőző természeti pénz, szükségpénz, pénzhelyettesítő, a bankok könyveiben szereplő számlapénz, vagy éppen on-line átutalás. Felfogástól függően idekapcsolhatók a váltók, az utalványok, a hitellevelek.

A pénz követelményei, hogy rendelkezzen saját értékkel, értékálló legyen, kis mennyiségben is képes legyen nagy értéket hordozni, homogén, de osztható legyen, könnyen felismerhető és esztétikus külsővel rendelkezzen, könnyen kezelhető, szállítható legyen. A nemesfém pénzek mind rendelkeztek az előbbi elvárásokkal. A pénzláb alapján nem dönthető el, hogy melyik pénz

* Kapcsolattartószerző. Tel.: +36 20 37 660 330; E-mail cím: ferencz.arpad@kfk.kefo.hu

„rosszabb”. Az adott valuta vásárlóereje mögött általában az adott állam gazdasága áll. A pénzláb nagysága függ az államkincstártól, a gazdaság stabilitásától, a kulturális hagyományoktól. Az államkincstárnak lehetősége van a pénzrontásra a pénzláb megnyirbálásával. Ennek fizikai megnyilvánulása az, ha csökkentik a pénz aranytartalmát. Erre akkor van szükség, amikor a kincstár egy rendkívüli esemény miatt nem képes finanszírozni a költségeket, így pénzt kell teremtenie.

A pénz regionális- és világpénz funkciókat képes országhatáron kívül is betölteni, ekkor regionális vagy világpénzről beszélünk. A pénz a világpénz funkcióban a nemzetközi együttműködés keretei között ismétli meg a forgalmi-, a fizetési- és a felhalmozási eszköz funkcióit. Ebben a funkcióban azok a nemzeti pénzek szerepelnek, amelyeket számos más ország, ország-csoport, vagy akár a világgazdaság valamennyi országa elfogadja.

2. A pénzteremtés lehetőségei

2.1. A bankrendszer és a pénzteremtés

A pénzügyi szektoron belül három intézménytípust különböztetünk meg:

- központi bank (jegybank)
- kereskedelmi bankok (röviden bankok): vállalatok, költségvetési szervek és magánszemélyek pénzforgalmát és hitelellátását biztosítják,
- egyéb (ún.nemonetáris) pénzintézetek: takarékpénztárak, biztosítók stb.

A jegybanki- és a kereskedelmi banki funkció szétválása nem szükségszerű. Ha egy bank egyidejűleg betölti a jegybank és a kereskedelmi bank szerepét, akkor egyszintű a bankrendszer [1]. Az egyszintű bankrendszerek nem feltétlen jelenti azt, hogy csupán egy bank végez minden banki műveletet. Általában mellette működik a beruházási bank, a külkereskedelmi bank és a takarékpénztár. Azokat a bankrendszereket, ahol ténylegesen hiányoznak ezek a szakbankok, azaz csak a központi bank van, monobankrendszernek nevezzük. Erre példát Kubában és Mongóliában találunk. A piactgazdaságokban rendszerint kétszintű bankrendszer alakul ki. Ekkor a központi bank nem áll közvetlen kapcsolatban a gazdálkodó alanyokkal. A vállalati szféra számláit az úgynevezett kereskedelmi bankok (üzleti vagy hitelbankok) vezetik, a központi bank pedig csupán e kereskedelmi bankokkal áll összeköttetésben. A kereskedelmi bankok (hitelintézetek) a bankrendszer alsóbb szintjét jelentik [2]. A pénz gyakorlatban készpénzként és számlapénzként jelenhet meg. A készpénz a hivatalos valuta fizetőeszköz-állomány megnevezése, míg a számlapénz csak a banki számlákon jelenik meg. Készpénz kibocsátásra a mindenkor központi bank jogosult, míg a kereskedelmi bank csak számlapénzt teremthet [3].

2.2. A pénzteremtés módjai

A *hitelnyújtás* során a kereskedelmi bank által nyújtott pénzt kereskedelmi bankpénznek nevezzük. A kereskedelmi bank nyújt hitelt a gazdasági szervezet részére. A bankpénz megsemmisülése a hitel visszafizetése során következik be. A pénzmennyiség mindig az áruforgalom igényeihez igazodik. A *devizavásárlás* esete, ha árut exportálnak vagy szolgáltatást vásárolnak tőlünk és devizában fizetnek érte. A devizát a banknak értékesítik, amit az az adott ország pénznemére vált át, ezért a hazai pénz mennyisége nő a forgalomban [3].

Mindkét esetben független a szemléletmód attól, hogy milyen típusú bankrendszer működik, valamint továbbra is feltételezzük a készpénz nélküli gazdaságot.

A jegybank és a kereskedelmi bank a kétszintű bankrendszer esetében hitelnyújtással és devizavásárlással teremt pénzt, a pénzteremtés két ponton eltér egymástól [4]:

- a kereskedelmi bank csak számlapénzt képes teremteni;
- a kereskedelmi bank tud kereskedelmi bankpénzt teremteni jegybankpénz ellenében.

Az utóbbi esetben az egyik lehetőség szerint az ügyfél készpénz fizet be, míg a másik esetben a jegybankpénz formájú számlapénz átutalással érkezik. A pénzteremtés értelmét csak az adhatja, ha a pénztulajdonos a bankkal szembeni követelésével (pénzével) fizetést teljesíthet. Pénz teremtésére tehát csak az a bank képes, amely (pl. a hitelnyújtáskor vagy betét elhelyezésekor) olyan önmagára szóló követelést tud adni, amivel széles körben fizetni lehet. A

kétszintű bankrendszerben a bank ügyfelei fizetési, átutalási megbízásait saját, vagy csak jegybankpénz felhasználásával tudják teljesíteni [1].

2.3. Pénzhelyettesítők megjelenése

A pénzhelyettesítőnek nevezzük azokat a pénzürtéket kifejező eszközöket, amelyeket fizetésre használhatunk és a pénzzel egyenrangúak. A pénzhelyettesítők technikai és közgazdasági csoportjait ismerjük [2].

A technikai pénzhelyettesítők a pénz hagyományos forgalmi eszköz funkcióját kívánják javítani, a többi technikai funkció ellátására nem vállalkoznak. A pénzhelyettesítőnek megfelelő számlapénz- vagy bankjegy mennyiség valahol letétben van. Hitelt technikai pénzhelyettesítőben nem nyújtanak a hitelkártya kivételével. Ha az áru vagy szolgáltatás vásárlója fizetett, az eladó minden tranzakció után a pénzhelyettesítőt készpénzre (általában bankszámlapénzre) váltja. Egyes fajtájuknál arra is lehetőség van, hogy a pénzhelyettesítő birtokosa azt készpénzre visszaváltsa. A technikai pénzhelyettesítők közgazdaságilag tehát semlegesek [5].

A közgazdasági pénzhelyettesítők a pénz gazdaságélénkítő, illetve hitel funkció szerepét kívánja kihasználni. Klasszikus pénzhelyettesítő a váltó használatának komplikáltsága, nehézsége miatt a használata visszaszorulóban van. A váltó kivételével a közgazdasági pénzhelyettesítők általában egy kisebb régióban, egy-egy térségben működnek. Ebbe a csoportba sorolható a helyi pénz is [5].

3. Vizsgálati módszerek

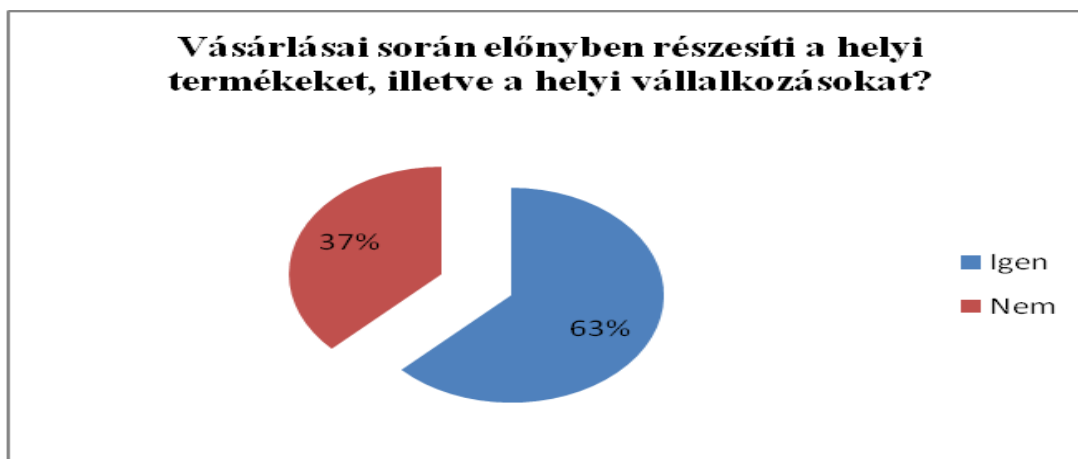
Munkánkban a lakosság vásárlási szokásairól szerettünk volna képet kapni, továbbá a pénzhelyettesítők használatára voltunk kíváncsiak. A kutatás során a primer adatgyűjtés egyik módszerét, a standard kérdőívkészítést választottuk, az információ gyűjtés helyszínéül pedig Kecskemétet, illetve annak környezetét céloztuk meg. E témában nem készül még felmérés, ezért a kérdőív célja a jelen vásárlási és fizetési szokások felmérése volt. A kérdőív összeállításánál többnyire zárt- és nyitott kérdéseket használtunk. A 321 kérdőívet főleg elektronikus formában jutattuk el az emberekhez, amelyből 268 értékelhető anyag érkezett vissza. Az elektronikus kérdőívet többen töltik ki, valamint ezek értékelése is egyszerűbb. Az internetet többnyire a fiatalabb korosztály használja, ezért a kérdőívet igyekeztünk célzottan az idősebb korosztály számára is terjeszteni. Kutatásunkban az idősebb korosztályba soroltuk azokat a megkérdezetteket, akik életkora elérte az 50 évet. A válaszadók 38,6 %-a tartozott ebbe a kategóriába a következő megoszlás alapján: 27,2 % 50-55 év közötti, 8,4 % 55-60 év közötti, 1,2 % 60 év feletti lakos. A kérdőívet kitöltők döntő többsége (86%-a) Kecskeméten-, a fennmaradó 14% a város 50 kilométeres körzetében él. Az értékelésénél megfigyelhető volt, hogy azok életében meghatározó Kecskemét városa.

Terjedelmi okok miatt ebben a tanulmányban csupán néhány feldolgozott válasz bemutatására van lehetőség.

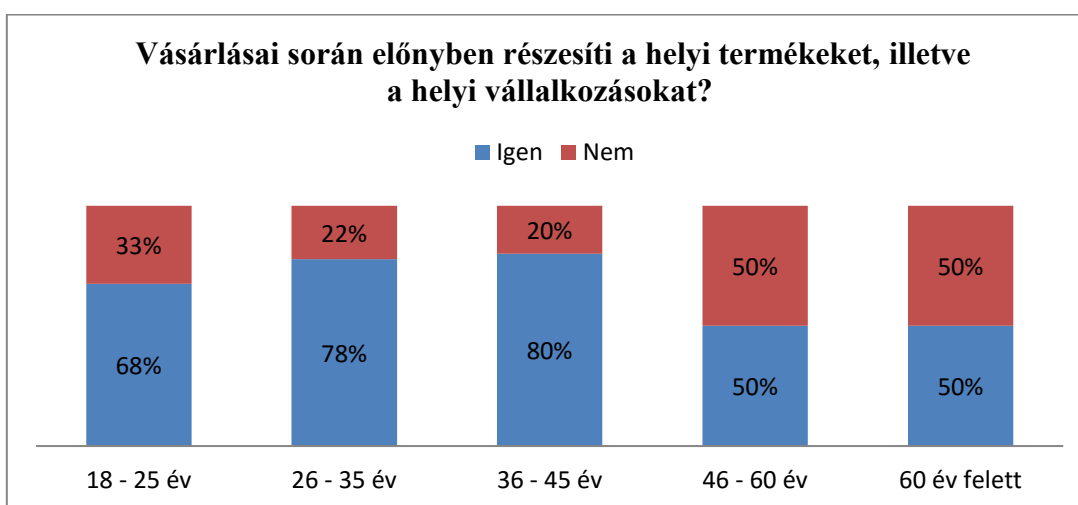
4. Eredmények

A kérdőíves megkérdezés során felmértük a lakosság vásárlási szokásait, a jövedelem szerzésének módjait és a fizetés során alkalmazott eszközöket. Arra a kérdésre, hogy előnyben részesítik-e a helyi termékeket, valamint a helyi vállalkozásokat, a válaszadók nagy része igennel felelt (1. ábra). Ez tudatos vásárlási szokásokat feltételez, illetve a válaszadók fontosnak tartják, hogy a vásárlásaik során a helyi termékeknek kedvezzenek. Érdemes lenne azonban megvizsgálni, hogy mely korcsoportok számára fontos a termék származási helye. A 2. ábra jól szemlélteti, hogy leginkább a fiatalabb korosztályok részesítik előnyben a helyi termékeket.

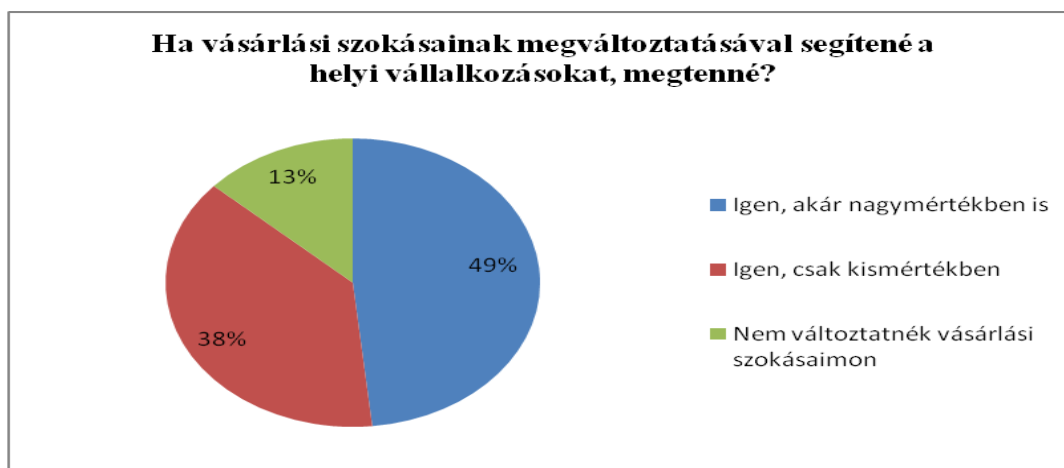
A megkérdezettek közel fele változtatna a vásárlási szokásán, ha azzal a helyi vállalkozásoknak kedvezne (3. ábra). Az itt élőkben meg van a hajlandóság arra, hogy vásárlásuk során a kisebb kereskedelmi egységeket célozzák meg, ezzel is segítve a helyi vállalkozásokat. Ez azt is feltételezi, hogy megfelelő kedvezményrendszerrel a kisebb boltok képesek lehetnének új vevőket az üzletükbe csalogatni.

1. ábra: A helyi vállalkozásokat előnyberészesítők aránya

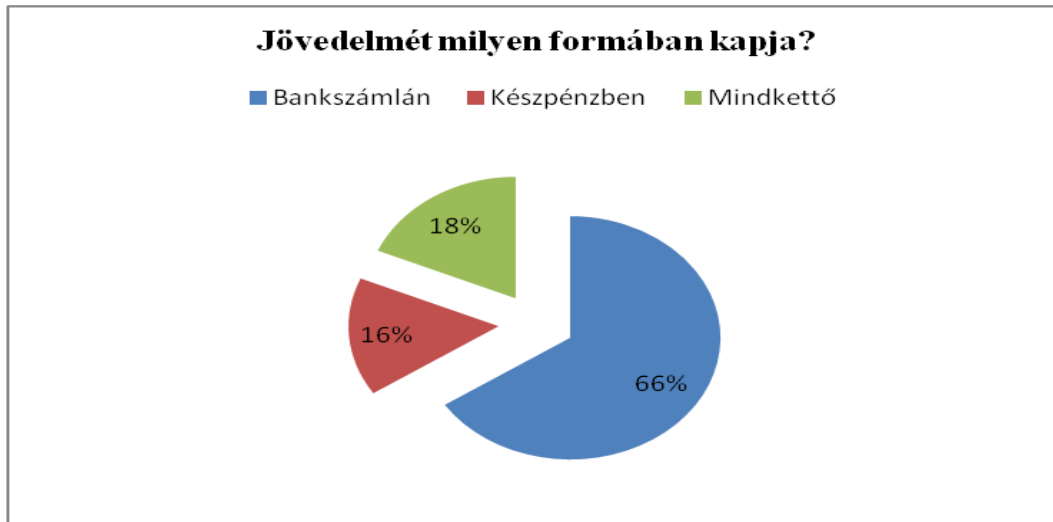

2. ábra: A vásárlók és a helyi termékek, helyi vállalkozások kapcsolata korcsoportok szerint

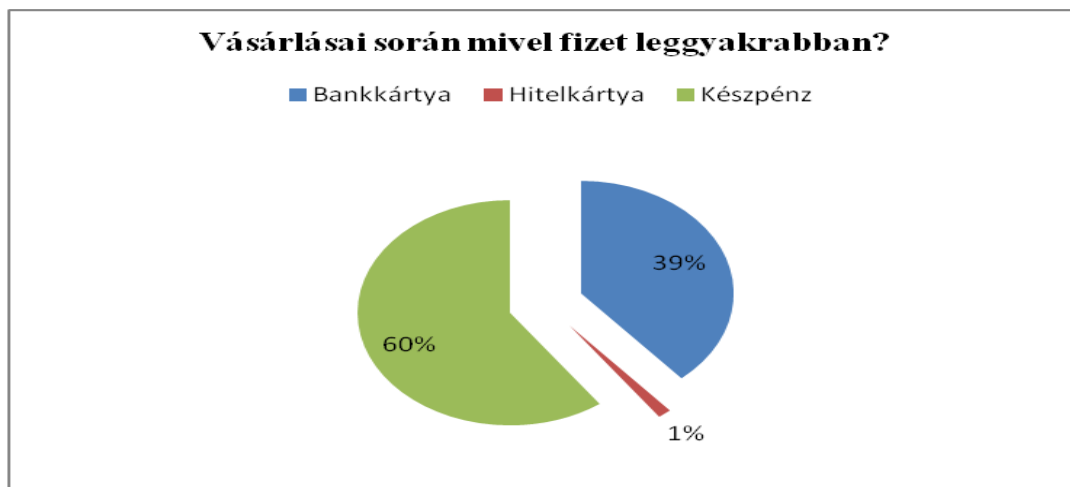
3. ábra: A vásárlási szokások megváltoztatására való hajlandóság

A 4. ábra alapján megállapítható, hogy a megkérdezettek a fizetésüket elsősorban bankszámlára kapják. A legkisebb arányban azok vannak, akik készpénz formájában jutnak hozzá a jövedelmükhöz, ők valószínűleg az idősebb korosztályba tartozó nyugdíjasok.

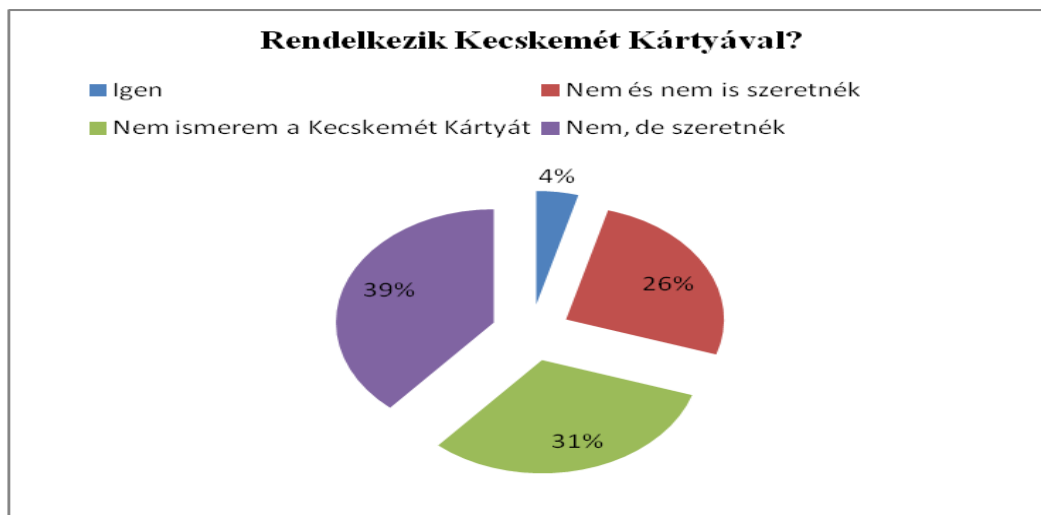
4. ábra: Milyen formában kapják a válaszadók a jövedelmüket

Az utalványok elterjedését a vásárlók fizetési szokásai is befolyásolják. Az 5. ábra alapján megállapítható, hogy a megkérdezettek többsége a készpénzes fizetési rendszert részesíti előnyben a bankkártyás fizetéssel szemben, annak ellenére, hogy a fizetésüket bankszámlára kapják. Érdekes azonban megemlíteni, hogy a tranzakciós adó bevezetése miatt a folyamatos készpénz felvétel komoly kiadást jelent a vásárlóknak. Várhatóan egyre nagyobb mértékű bankkártyás vásárlás elterjedésére van kilátás.

5. ábra: A válaszadók mivel fizetnek a vásárlásaik során

2011. januárjában indult a Kecskemét Kártya program. Ennek keretében a kecskeméti lakosok, valamint munkavállalók igényelhetnek egy város kártyát, melynek használatával kedvezményekben részesülhetnek a város több pontján. Érdekes tény, hogy a megkérdezettek közül igen kevesen (összesen 4%) válaszolták, hogy élnek ezzel a kedvező lehetőséggel (6. ábra). Ennek az is lehet az oka, hogy a lakosság magasnak tartja a kártya igénylés összegét, valamint annak éves díját. Tudatos használattal azonban a felhasználók ennek a kiadásnak a többszörösét meg tudnák takarítani. A megkérdezettek 31%-a azt válaszolta, hogy nem is ismeri a Kecskemét Kártyát. Biztatónak tekinthető, hogy a válaszadók több mint harmada rendelkezni szeretne ezzel a kedvezményekre jogosító eszközzel.

6. ábra: A Kecskemét Kártyával rendelkező aránya

5. Következtetések

Megállapítható, hogy a lakosok fontosnak tartják a helyi értékeket, valamint a helyi termékeket. Ezt a vásárlási szokások jól szemléltették, ennek függvényében sikere lehet a helyi pénz bevezetésének. Meglepő eredményt hozott a kedvezményrendszerek iránt tanúsított érdeklődés. A pártolók mellett igen magas azoknak az aránya, akik feleslegesnek vagy hátrányosnak érzik ezeket a programokat. Ennek ellenére bizalomra ad okot a fiatalabb korosztály érdeklődése, akik vásárlási szokásain keresztül hajlandóak támogatni az ilyen rendszerek működését, ezzel azok hosszabb távú fennmaradását.

6. Javaslatok

A hagyományos fizetési eszközök mellett érdemes lenne a helyi pénz bevezetését is megfontolni Kecskeméten. A hazai jogszabályi keretek ezt azonban korlátozzák, a lakosság pedig egyelőre nem használná olyan mértékben, ami indokolná annak bevezetését. Meg kell jegyezni, hogy külföldön, számos városban a helyi pénz alkalmazása jól működik [6]. A városkártya programok igen nagy sikernek örvendenek különböző magyar településeken, érdemes lehet ezt a módszert továbbgondolni és ötvözni a helyi pénz alkalmazásának lehetőségével. Az alapfunkciót tekintve a városkártyák hűségrendszerként működnek, de lehetőség volna több funkció bevonására is. A közlekedési-, parkoló kártyává való integrálása, szociális és közgyógyellátási kártyaként való működtetés néhány javasolható lehetőség. Ha bankkártyaként működne, betölthetné a helyi pénz funkciót is azáltal, hogy a városkártya használói egyes helyeken kedvezményt kapnak a vásárlásai során. Ebben a kutatásban nem vizsgáltuk a lakosság jövedelemhelyzetét. Ezért a témával kapcsolatos kutatást tovább kell folytatni. Olyan információkat szeretnénk gyűjteni, amelyek tájékoztatást nyújtanak a lakosság jövedelmi viszonyáról és ezzel összefüggésben a helyi termék iránti fizetési hajlamról. Ennek ismeretében lehet végiggondolni, hogy megéri-e a helyi pénz vagy az ehhez hasonló kedvezményrendszer bevezetése.

Irodalomjegyzék

- [1] Baka I., Balogh L., Bánfi T., Kürthy G., Ligeti S., Polgár É., Sulyok-Pap M., Surányi Gy., Száz J., Varga J. (2008): Pénzügytan, Tanszék Kft., Budapest, pp. 9-39.
- [2] Paróczai P. (2005): Pénzügyi és vállalkozási finanszírozási ismeretek, Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Zrt., Budapest, pp. 11-23.
- [3] Málóvics J. (2006): Pénzügytan, SZTE, Szeged
- [4] Garami E. (2007): Pénztörténet. Tass-11. Kft., Budapest, pp. 189-195
- [5] www.helyipenz.wordpress.com/2011/04/20/pszaf-tanulmany-penzhelyettesitokrol-es-helyi-penzrol/
- [6] G. Tóth I. (2010): Soproni Kékfrank: Új pénzhelyettesítő. HVG, 2010. 19. szám